

6. ábra Az ASFA CD-ROM adatbázis használatára 1988-ban fordított idő havonkénti megoszlása

kat a kevésbé kihasznált időszakok felé orientáljuk, csökkentve ezzel a torlódást, illetve a hosszú kihasználatlan időszakokat.

Felmerült az a gondolat is, hogy egy másik menü segítségével feljegyezzük, hogy az 1982–86-os adatokat tartalmazó lezárt lemez és az 1986 utáni adatokat tartalmazó, félévenként aktualizált lemez közül melyikben keres a felhasználó. Úgy ítéltük azonban meg, hogy az ebből az információból nyerhető csekély haszon nem éri meg a többletmunkát.

Az ASFA adatbázisnak a naplóban regisztrált használatát igazolta a CD-ROM lemez beszerzését. Ez a beszerzés eredetileg a SIO felsőéves hallgatói információigényének a kielégítését célozta meg. A napló feljegyzései bizonyítják, hogy ez a felhasználói réteg jelentős mértékben használja is az adatbázist.

A CD-ROM adatbázis beszerzése nem csökkentette az online információkeresést. Ez azért nem volt váratlan, mert az ASFA a tengerkutató nem minden területén ad kielégítő információt, ezért a könyvtár állandó erőfeszítéseket tesz, hogy az ASFA használatát összekapcsolja más információforrások használatával.

/BRUEGGEMAN, P.: Software to monitor CD-ROM usage. = Laserdisk Professional, 2. kötet. 6. sz. 1989. p. 44–48./

(Válasz György)

Video az NSZK közművelődési könyvtáraiban

A 90-es években a video már nem kuriózum, hanem közismert, széles körben elterjedt információtechnikai eszköz. A közművelődési könyvtárak szolgáltatásaitak videotárak létesítésével, videokölcsönzéssel bővítik. Sok érdeklődő a videokazetták miatt keresi fel a könyvtárat, közülük később többen rendszeres könyvtárhasználóvá, olvasóvá válnak.

Erwin Ackerknecht könyvtárigazgató már 1918-ban a film különleges felhasználási lehetőségeiről írt "A mozgókép az oktatás szolgálatában" című művében. Valóban, bizonyos jelenségek – így a sport- és táncmozdulatok, mozdulatsorozatok, színházi előadások, politikai események, turisztikai látványok vagy kézműipari mesterségek – bemutatása kiteljesülten csak vizuálisan szemléltetve érthető meg és követhető. A könyvtárak sosem idegenkedtek az új médiumoktól. Az 50-es években a hanglemezek, a 70-esekben a hangkazetták, a 80-asokban pedig a videokazetták és a kompaktlemezek kerestek és találtak maguknak helyet a közgyűjteményekben. Az IFLA 1985-ben azt ajánlotta, hogy a könyvtárak minden olyan dokumentumot gyűjtsenek, amely alkalmas a hatékony információközvetítésre. A könyv jövőjét, szerepét és fontosságát mindez nem kérdőjelezi meg, de ma már a könyvtárak sem elégedhetnek meg azzal, hogy gyűjteményük kizárólag nyomtatott dokumentumokat tartalmazzon.

A Német Könyvtári Intézet (Deutsches Bibliotheks-institut = DBI) már 1984-ben elvégzett egy felmérést

a könyvtárhasználók videokazetta-kölcsönzési szokásairól. A vizsgálatba három városi könyvtárat vont be. A Duisburgi Városi Könyvtár gyűjtőkörébe csak tudományos-műszaki tárgyú felvételek tartoztak, Celle városi könyvtára a gyermek- és ifjúsági programokra szakosodott, míg a Bielefeldi Városi Könyvtárban jelentős gyűjtemény állt a nemzeti kisebbségek (török vendégmunkások) rendelkezésére is.

A felmérés azt igazolta, hogy egy videogyűjteménynek legalább 300 kazettából kell állnia, és kínálatot folyamatosan bővíteni kell. Nem szabad lemondani a szórakoztató programokról sem, a könyvtár ugyanis nem archívum, hanem a használók igényeinek kielégítésére törekvő intézmény.

A videokazetták kölcsönzése főként a fiatalok számára jelent vonzerőt. A kölcsönzők 21%-a rendszeresen, 31%-uk gyakran, 27%-uk alkalmanként írásos dokumentumot is kölcsönöz. A videokölcsönzés, bevezetése és a szolgáltatás sikere a könyvtárak számára jó reklámot jelent, egyre többen látogatnak el a könyvtárba és válnak rendszeres használókká.

1989 elején az NSZK 130 közművelődési könyvtárának volt videogyűjteménye, összesen mintegy 45 ezer (VSH rendszerű) kazettával. 25 olyan könyvtár volt, ahol az állomány nagysága meghaladta az 500 egységet. A legnagyobb gyűjteménnyel – 5000 kazettával – a Bielefeldi Városi Könyvtár büszkél-

kedhetett. Az állomány 44%-át játékfilmek, 15%-át gyermekprogramok tették ki.

Egy-egy kazettát évente átlagosan 21 alkalommal kölcsönöztek, ami lényegesen magasabb kölcsönzési gyakoriság, mint a nyomtatott dokumentumoké. 19 könyvtárban összesen 51 férőhelyet alakítottak ki a videofelvételek helybeni megtekintésére. Számos könyvtár szervezett rendszeresen előadással, szakmai vitával egybekötött videobemutatókat.

A könyvtárak számára nem gazdaságos, ha önállóan állítanak elő videoprogramokat. Célszerű azonban, ha együttműködést alakítanak ki a videostúdiókkal, filmgyártókkal és a pedagógusokkal.

A kölcsönzés a könyvtárak többségében (kétharmadában) ingyenes, kisebb részükben térítésköteles (3 DEM). A díjszedés számottevően csökkenti a forgalmat. A kölcsönzési időtartam rendszerint néhány nap, egy hétnél sehol nem több. Az állományról a könyvtárak szórólapszerű, ingyenes, elvihető listákat és/vagy tájékoztató füzeteket állítanak össze.

/LOEST, K.-G.: Videokassetten in Öffentlichen Bibliotheken der Bundesrepublik Deutschland. = ARBIDO-R, 5. köt. 1. sz. 1990. p. 3–7./

(Nagy Gábor Ádám)

Gépi fordítás és géppel segített fordítás – remények, gondok, kompromisszumok

A kezdetek

A gépi fordítás és a géppel segített fordítás igénye a második világháború idején merült föl. A gépi fordítás (machine translation = MT) a fordítási folyamat teljes gépesítését jelenti. A géppel segített fordítás (machine-aided translation = MAT) könnyebben megvalósítható: interaktív folyamat, azaz emberi beavatkozást igényel a gépi műveletek előtt, között és/vagy után – a fordítandó szöveg előkészítését, kétértelműségeinek feloldását, a legmegfelelőbb célnyelvi szó vagy kifejezés kiválasztását, a fordítás utószekesztését stb.

A gyakorlati megvalósítást célzó kutatómunka az 1950-es években indult meg az Egyesült Államokban, a katonai szervek és a hírszerzés anyagi támogatásával. Az első kísérletek a *Georgetowni Egyetemen* folytak, 49 mondat oroszról angolra fordításával, 250 szavas szótár és hat nyelvtani szabály alapján.

Az *Amerikai Információtudományi Társaság* (American Society of Information Science = ASIS) már első szakcsoportjai (Special Interest Group = SIG) közül néhányat ebben a témakörben hozott létre. Felvette a témát kutatási tervébe az *Amerikai Dokumentációs Intézet* (American Documentation Institute = ADI) kutatás-fejlesztési bizottsága is.

A Szovjetunióban, a VINITI-ben az ötvenes évek végén indult meg a munka, ahol soknyelvű szótárakat állítottak össze a gépi fordítás céljaira, és egy közvetítő nyelv kifejlesztésével foglalkoztak.

Az Egyesült Államokban az 1960-as években hanyatlást hozott egy kongresszusi jelentés, amely kifogásolta a kutatás magas költségeit és csekély eredményét. Ez a jelentés az anyagi támogatás komoly csökkenését eredményezte. Egyetlen kivétel volt: Daytonban, Ohioban a légielő (U. S. Air Force) támaszpontján megkezdődött az azóta világszerte elterjedt SYSTRAN rendszer kifejlesztése.

Folyt azonban a munka ezekben az években Nyugat-Európában, Kanadában és Japánban.

A közelmúlt és a jelen

Az 1970-es években Nyugat-Európában indult meg nagy erővel a géppel segített fordítás fejlesztése. Franciaországban *Bernard Vauquois* és a *Grenoble-i Egyetem* munkája vonta magára a figyelmet. Ez lett később a kiindulópontja az *Eurotra* névre keresztelt EGK-programnak, amelynek azután nagy lendületet adott az 1992-re, az egységes EGK-piac megvalósítására történő felkészülés.

Ledolgozta hátrányát és az élre tört Japán, ahol gazdasági szükségszerűségnek tekintik a géppel segített fordítás megoldását. Ez a munka része az *ötödik generációs számítógépek* kifejlesztésére 1982-ben indult nagy állami programnak, amelynek az a célja, hogy az ország az 1990-es évekre az elektronikában és a digitális technikában a világ vezető hatalmává váljék. A kutatásra fordított nagy pénzek eredményeképpen már öt év alatt tíz japánról angolra fordító komerciális rendszer született. Ipari kutatócsoportok is részt vesznek a munkában, például a *Fujitsu*, a *Hitachi*, a *Toshiba* és a *NEC* kutatói. Az Egyesült Államokból is igyekeztek bevonni a mesterséges intelligenciával foglalkozó kutatócsoportokat.

Kínai nyelvterületen a *Hongkongi Kínai Egyetem* fejlesztett ki 1968-ra egy sikeres rendszert. Ez a *CULT* nevű rendszer erősen interaktív folyamatban, jelentős előszerkesztési igénnyel fordítja a kínai matematikai és fizikai folyóiratokat angolra.

Kanadában a *Montreali Egyetem* fejlesztett ki sikeres, rutinszerűen működő rendszert a napi időjárás-jelentések angolról franciára fordítására. Ez a *TAUM-Meteo System* kevés nyelvtani szabályt és mindössze 1500 szótári egységet ismer. A lefordítandó időjárás-jelentésektől megköveteli, hogy kötött, szűk szóincset és szabványos nyelvtani szerkezeteket használjanak. Ezen az áron azonban emberi beavatkozás nélküli, tiszta gépi fordítást valósít meg.